

TÜSİAD GÖRÜŞ DERGİSİ

SAYI: 66

Ümit Boyner
TÜSİAD Yönetim Kurulu Başkanı
GÖRÜŞ DERGİSİ MAKALESİ

KAYITDIŞI EKONOMİ İLE İLGİLİ SORMADIĞIMIZ SORULAR VAR...

Gerek 2010 Orta Vadeli programında, gerekse 1998 yılı programında Kayıtdışı Ekonomi ile ilgili bazı tespit ve amaçlar dile getirilmiş. Bu tespit ve amaçlara katılmamak mümkün değil. Üstelik iki örnekle sınırlı tutuyorum, 80’li, 90’lı ve 2000’li yılların tüm program, plan ve benzeri resmi hedef belgelerinde büyük ölçüde aynı değerlendirmeleri bulmak mümkündür.

Kayıtdışı ekonominin tanımı tam yapılamıyor, farklı türleri bulunuyor ve ne boyutta olduğu tam olarak ölçülemiyor. Bu nedenle, diğer yatırım ve iş ortamı problemleri gibi bir tanımlı mikro yapısal bir alan değil. Üstelik kayıtdışılık büyük ölçüde bir “gelişmemiş ekonomi” problemi olarak da tasnif edilebiliyor; kişi başına gelir belli bir eşğin üzerinde seyredince kayıtdışılık oranının ihmal edilebilir düzeye düştüğü gözlemleniyor.

Türkiye örneğinde kayıtdışılık durumu, çeşitli iktisadi olgularda olduğu gibi iki yöne de tam uyum göstermiyor. Türkiye ekonomisinin bulunduğu düzey, dış ticaret hacminin ulaştığı mertebe, AB üyeliğinde kat edilen mesafe veri olarak alınırsa, yüzde 45-50’lik kayıtdışılık oranı tutarsız derecede yüksek gözüküyor; üstelik kayıtdışı istihdam uzunca bir zamandır bu aralıkta hareket ediyor.

Öte yandan, yaklaşık 10 yıldır, TÜİK’in gerçekleştirdiği “Hane Halkı İşgücü Anketi (HİA)” verilerinin öngördüğü yüzde 45 civarında kayıtdışı istihdamı (yaklaşık 10 milyon kişiye denk geliyor) veri olarak alınırsa, Türkiye’nin gelişmişlik düzeyini, dışa açıklık oranını, büyüme dinamiğini ve AB mevzuatının Türk mevzuatına aktarım düzeyini açıklamakta güçlük çekiliyor.

Elbette, bu tanımsal ve gözlemsel teorik tutarsızlıklar bir tarafa bırakılır ise, kayıtdışılıktan gerçek olarak muzdarip olan iki temel kesim vardır: Birincisi kayıtlı çalışan girişimciler, diğeri ise kayıtlı girişimcileri de kapsayan her türlü vergi ödeyen kişi ve kurumlardır.

Hükümetler, 21. Yüzyılda kendisinden beklenen denetleme ve düzenleme sorumluluklarını harfiyen yerine getirecek; asayiş, güvenlik, bayındırlık, belediye hizmetleri, temel sağlık ve temel eğitim sorumluluklarını hakkıyla üstlenecek ve böylelikle seçmenden oy isteyecek ise AB ortalamalarına yakın bir reel vergi veya kişi başına vergi düzeyini yakalamak ve korumak durumundadır.

Nitekim, vergi/Milli Gelir oranları incelendiğinde görülecektir ki, Türkiye, gelişmiş ülkelerin vergi/Milli Gelir oranlarını genel olarak yakalamıştır. Üstelik son yirmi yılda sonuçsuz kalan onlarca makro uyum paketi ile kayıtlı kesim üstüne salınan ek vergilerin yarattığı tahribatin bu oranlara yansımadığını da belirtmeliyiz.

Bu basit hesaptan anlaşılıyor ki, kamu hizmetinin faturasını son derecede sınırlı-kayıtlı bir kesim ödüyor. Bu yapının vergi tabanını er veya geç tahrip etmesi beklenir.

Bu noktaya kadar aktarmaya çalıştığım tamamen eldeki resmi veriler ile izlenebilecek, benzer çıkarsamalar yapılabilecek basit bir analizdir. Benzer analizleri, TÜİK, DPT ve Maliye Bakanlığı verilerinden tüm okuyucularımız yapabilir.

Yine kamuya açık bilgilerden çarpıcı niteliğe sahip bir tespit daha yapmak mümkündür. TÜİK, HİA anketine göre kayıtdışı istihdam yüzde 45-50 civarındadır. Şirket ölçeğine göre dağılımı değerlendirilince istihdamın yüzde 75'inin küçük ve nispeten orta ölçekli şirketler tarafından gerçekleştirildiği bilinmektedir. (TÜİK, İMKB, Firma Bilançoları ve Sanayi Bilgi Sistemi Sunumları). Bu durumda, basit aritmetik, küçük ve orta ölçekli firmalarımız için çalışanların çok büyük bir bölümünün kayıtdışı olmasını gerektiriyor. Asıl çarpıcı olan bu değil; rekabeti en olumsuz etkileyen maliyet unsuru iddia edildiği üzere istihdam vergileri ise, bu kesimin büyüme sürecine katılımı nasıl olacak? Bu kesimdeki firmaların üretkenlik düzeyi nasıl artırılacak?

Dünya Bankası çalışması, kayıtdışı istihdamın, hem üretkenlik hem de nispi ücret olarak kayıtlı kesimin gerisinde kaldığını gösteriyor. Bu nitelikte bir firma kesimine, örneğin inovasyon desteği nasıl verilebilecek? Keza AR-GE desteğini, çalışanların yüzde 65'i kayıtsız olan bir kesime nasıl yönlendirebileceksiniz? Böyle bir yapıda "Kredi Garanti Fonu" arzu edilen verimlilikte çalışabilir mi?

Son boyut merkezi otoritenin tutumu ile ilgili. Devletin ve hükümetlerin kayıt dışı ile ilgili söylemlerinde her hangi bir eksiklik olduğu söylenemez; okuyucularımız kolayca hükümetlerin "yıllık programlarına" ve örneğin en son yayınlanan Orta Vadeli Programa bakabilirler. Amaçlar, hedefler, tespitler büyük ölçüde aynı, iyi niyetli ve hatta zaman zaman hareket planları yapılmış ve özel komisyon, platform, kurultay, strateji vb. gibi somut girişimler de oluşmuş. Ancak tüm bu dönemlerde kayıtdışılıkla mücadelede yeterli bir gelişme sözkonusu olmamıştır. Demek ki, basit hesaplar ile toplam refahta önemli kayıplara neden olan kayıtdışı ekonomi ile mücadeleyi engelleyen başka unsurlar olması gerekiyor.

Her durumda, bir kez daha kayıtdışılığın nedenlerini, psikolojik, kültürel boyutlarını, mücadele yöntemlerini, kurum ve kesimlere düşen görevleri çalışmamız gerektiği açıktır. Ancak bu noktada artık durmamamız gerekiyor. Hükümetlerin, gerek yabancı ve gerekse yerli yatırımcıların iş ve yatırım ortamı açısından, rekabet düzeyi açısından, yani aslında istihdam, refah ve işsizlik açısından en önemli sorunlarından biri olarak işaret ettiği kayıtdışı ekonominin varlığı ve büyüklüğü ile ilgili daha cesur sorular sormaları, daha cesur öneriler geliştirmeleri gerekiyor.